
MIRKO ĐORĐEVIĆ

POREKLO KULTURE IZ POTREBE

Obično se uzima da antropologija ide u red veoma mladih nauka, da je spekulativna antropologija bila moda XIX veka i da na autoritativnoj listi nauka našega veka neće naći mesto koje je nameravala da osvoji. Međutim, antropologija kao ljudski napor da se pojmi i opravda sopstvena enigma, nauka je među prvima jer sažima rezultate mnogih nauka upravo u potrazi za logosom. Štaviše, ako ne uspe da nađe zajednički jezik sa drugim disciplinama ona rizikuje — više no i jedna druga nauka — da izgubi vlastitu šansu. Skoro da je ovo i najvažnije pitanje koje se nameće pred delom Bronislava Malinovskog, darovitog Poljaka koji se otisnuo u svet noseći knjigu *Zlatna grana* naučnika Frejzera kao dar i putokaz, kao nadu i ohrabrenje. Vođen nemirom od evropskih metropola do ostrva i zaliva Polinezije, on je dugi niz godina pisao i stvarao svoje delo o magiji, religiji i naciji, održavan nadom da odgonetne smisao i suštinu kulture kao fenomena.¹⁾

Malinovski je etnologiju oslobodio mnogih predrasuda — nije krenuo stopama etnologa u mantiji, gorljivih misionara, niti je ostao posmatrač muzejskih unikata. Okrenuo se živim ljudima na dalekim ostrvima, u potrazi za materijalom i dokazima koji to stvarno jesu. Jer, inače, svaka nauka koja se odvoji od stvarnog terena, ukida svoj humani smisao, pa ili postaje scijentistički katalog čoveku potrošaču, ili ideologija. Malinovski, ma koliko protivrečan bio, upravo traži taj humani, antropološki smisao u etnologiji. Kultura kao funkcija — to je cilj koji on istražuje. to je suština njegove poznate funkcionalističke teorije. Taj funkcionalizam se najčešće shvata bukvalno, kao traženje i opravdanje funkcionalnosti u banalnom smislu, — otuda Malinovskog u istočnim zemljama nazivaju i zastupnikom im-

¹⁾ Naše razmatranje nekih pitanja iz dela Malinovskog pisano je povodom knjige ovog naučnika *Magija, religija, nauka* (izd. „Prosveta“, Beograd, 1971) i čini nastavak prikaza o njegovom delu *Naučna teorija kulture* (izd. „Zodijak“, Beograd, 1970), koji je objavljen u časopisu *Kultura* br. 11/70 g. Ovo poslednje delo zapravo je drugi deo (koji se u nas pojavio kao posebno izdanje) čuvenog dela Bronislava Malinovskog.

perijalizma i famozne akulturacije. Međutim, radi se o bitno humanoj crti koja čini suštinu napora ovog naučnika. Reč je, dakle, o izučavanju sistema i oblika primitivnih naroda u cilju otkrivanja stvarne funkcije koja čoveku omogućava da se reprodukuje na jednom višem nivou. Tu humanu poruku kulture, od njenih najranijih početaka, Malinovski traži uporno, prometejski, izvan svih mistifikacija, šema i formula, koje nejasni oblik transcendentnog prevođe u formule nove magije pod vidom nauke.

Tema kojoj Malinovski pristupa u ovom delu zahvata polje uistinu antropološki široko — od animizma i magije pa do pojave religije i izdvajanja nauke na temelju činjenica proveravanih u praksi.

Za potpunije shvatanje funkcionalističke koncepcije Malinovskog uvek se valja setiti da je on kao istraživač inspirisan i nadahnut delom Džordža Frejzera. Svuda se u njega nazire i prepoznaje Frejzer kao sećanje u pravom smislu i kao stvaralačka podrška. I magiju i religiju Malinovski određuje po Frejzeru: odnos čoveka prema natprirodnom počinje magijom koja izvire iz animizma. Iz neuspeha magije, iz njene konačne nemoći, čovek se okreće priznavanju, nalaženju transcendencije — tako nastaje religija. Magija, dakle, niče iz iskustva. Ovakav zaključak u Malinovskog nov je po tome što otkriva, nalazi praksu kao korelat; čovek u osećanju nemoći pred neminovnostima dolazi u sasvim osobita, emotivno nabijena stanja, iz kojih niče želja da na okolinu utiče, da je menja, da je očovečuje. U tom bi smislu i jedino trebalo razumeti njegovo, na izgled smelo, tvrđenje da magija i nauka imaju dosta zajedničkog. To bi bila, pored velike sličnosti, i izvesna ali ne i beznačajna novina u odnosu na učitelja Frejzera.

Iako se Malinovski opredeljuje za razliku između magije i nauke (on nalazi izlaz u eufemizmu da je magija pseudonauka bar privremeno), njegova argumentacija se ne može prihvatiti — i naravno, nije izdržala kritiku. Od sličnosti da i magija i nauka imaju cilj koji ostvaruju, da imaju sistem čini, odnosno teoriju, Malinovski skoro artificijelno pravi naučne, antropološke činjenice. Po svoj prilici, Malinovski je bio privučen posmatranjem uočenim činjenicama koje pokazuju da su čini i protivčini jedna bogata praksa, da je to, zapravo, nekakva pra-alhemija koja pipajući po mraku uspeva, često, da nađe neku stvarnu vezu, neki zakon prakse, iako joj to nije ni bio prvobitni i glavni cilj. Međutim, i ovakvo tvrđenje Malinovskog, iako se ne može prihvatiti, argumentovano je na zanimljiv način: magija nije vezana za višu silu, za m a n u,

sveprisutnu moć višega reda, već niče i pothranjuje se praksom.

Bez obzira na to kako se shvatalo tumačenje Malinovskog o magiji i nauci — a o tom problemu postoji, inače, mnoštvo veoma zanimljivih sudova — ostaje činjenica da nauka počiva na razumu i činjenicama a magija na emotivnosti. Čitanje Malinovskog nameće upravo objašnjenje magije iz večne ljudske nađe koja ne treba da obmane, iz mržnje koja treba da ima učinka. U svakom slučaju značajno je upozorenje da je čovek oduvek na neki način razlikovao domen svetog i profanog. Otuda se Malinovski lako može dovesti u vezu sa onim teorijskim okvirima o svetom i profanom koje je pronašao Mircea Eliade i široko primenjivao u svojim istraživanjima.²⁾

Sledeći učitelja Frejzera, Malinovski tumači religiju kao fenomen blizak magiji, budući da i jedna i druga niču iz čovekovog stava pred prirodom, ostaju u domenu mitske tradicije, prenose davninu i na sakralan način pomažu čoveku da nađe nekakav izlaz iz stanja svojih tmina i mučnina. Iako pravi razliku između magije i religije, čini se da Malinovski, pomalo zarobljen svojim funkcionalizmom, i razlike i sličnosti nedovoljno i nejasno određuje. (Oko pitanja o odnosu između religije i magije, u nauci postoji toliko mnoštvo teorija da ih je teško i klasifikovati, a kamoli naći meru njihove vrednosti u pravom smislu.)

Malinovski vidi jasnu razliku između magijskih čini koje su konkretna radnja, i religije koja je skoro uvek ujedinjeno osećanje, uvek i svuda *res publica*. On takođe vidi i izvesne sličnosti, u prvom redu vezivanje za moć koja je izvan, nadu koja hrabri čoveka da uspe onde gde ne može na običan, profan način da uspe.

I oko ovog pitanja, i uopšte oko pitanja početaka ljudske kulture iz davnina, vode se neprestane diskusije i traje borba veoma različitih teorija. Koliko široko i kako zasnovano tu razliku primećuje, u odnosu na Malinovskog, francuski etnolog i antropolog Žan Kaznev, vidimo iz njegove *Etnologije*.³⁾ Još je zanimljiviji sovjetski profesor, akademik Šahnovič, koji kazuje o veoma zanimljivoj borbi mišljenja među sovjetskim istraživačima.⁴⁾

²⁾ Uporediti poznato delo Mircea Eliade-a *Le sacré et le profane* (coll. „Idées”, Gallimard, Paris).

³⁾ Uporediti: *L'Etnologie* par Jean Cazeneuve (Encyclopédie Larousse, Paris, 1967, pp. 129—142).

⁴⁾ Pregled mišljenja i stanje među sovjetskim naučnicima oko ovih pitanja imamo u knjizi Mihaila Šahnoviča *Первобытная мифология и философия* (М., 1971).

Bez obzira na nedoslednosti, rasuđivanja o magiji i religiji Bronislava Malinovskog navode nas na zaključke.

Ako bi magija, recimo, bila i ostala samo jedno stanje ljudske davnine, ili pojava isključivo iz sveta urođenika, jedva da bi bila zahvalna i zanimljiva za izučavanje. Magija i religija traju i danas, jer one hrane obavezni, nužno potrebni, svakodnevni optimizam čoveka, nadu koja čoveka održava. Obično se s visine civilizovanog veka gleda na magiju kao na totalnu preživlost, kao na primitivnost bez vrednosti. Međutim, magija traže, ona se provlači kao bela nit nade ili tamna nit slutnje kroz bezbroj čovekovih situacija. Hrabrost života nije samo u jednom herojskom, reprezentativnom činu, već u svakodnevnoj borbi za opstanak. To je ona hrabrost proveravana svakog trenutka, u svetu gde čovek po prirodi svojoj, u moralnom smislu samotno živi i opstaje. Naoružani znanjem, uključeni u sisteme, čak programirani i sami, nikako nismo oslobodili svaki svoj trenutak. Magija se projektuje i na naš trenutak u prostoru gde živimo.

Bez toga se nikako ne mogu razumeti stanja čovekovih mučnina, ni niti nade pred zidom smrti o kojoj govori Kami, ili, pak, treperava sveća na vetru o kojoj razmišlja Solženjicin. Jer, izgleda, ne oslobodi li čovek svaki svoj trenutak, ne oslobodi li celog sebe i ne postane li srećan, onda su i sloboda i put do slobode, ne samo pogrešan već i tragičan izbor. Otuda literatura i traži celog čoveka, sve dimenzije njegovog bića, jer, u moralnom smislu se i ne može drugačije izraziti čovek u neizmernom bogatstvu svojih situacija.

I religija i magija traju i nastavljaju se i onda kada sasvim nestanu strukture koje su ih uslovile, u okviru kojih su nastale i živele svoj pravi život. Mag. čarobnjak, šaman, više skoro ne postoje (sovjetski istraživači su pre desetak godina snimali poslednjeg šamana kao kuriozum), — menjaju se društveni sistemi, propadaju Crkve, ali religija i dalje traje. I sa magijom je tako: za nerešivu enigmu poslovičnog slučaja kome je sve rodložno, ona ostaje trajna i važeća.

Takav smo zaključak izveli iz Malinovskog ne zato da na drugi način objašnjavamo razliku između magije i religije — u onome što kaže on je jasan — već da ukažemo na složenost ljudskog fenomena u svetu gde nauka nudi svoje rezultate za konačno rešenje. To takođe govori da sam Malinovski nije od naučnika koji barataju knjiškim šemama, već istraživač stvarnih činjenica. Tako će biti shvatljivo priznanje

koje mu odaju kao istraživaču živoga života. I jasno je, dakle, da je u njega etnologija postala prava antropološka disciplina a ne romantična istorija. Nikako nismo slučajno doveli u vezu funkcionalistu Malinovskog i Eliade-a, i pored svega onoga što ih odvaja.

I u pristupu mitu i mitskom Malinovski je posvedočio zanimljiv susret, inventivan i stvaralački, sa delom svoga učitelja Frejzera. Sovjetski istraživač Šahnovič napominje da postoji oko pet stotina različitih škola i teorija tumačenja mita i mitskog i njihovih relacija (— uz ovaj zanimljiv podatak dodajemo uzgred da Šahnovič skoro sve te teorije vrednuje sravnjujući ih sa klasičnim marksizmom, pri čemu marksizam shvata kao sumu nesumnjivih istina).

Malinovski analizira mitološke škole odbacujući klasične stavove naturalista koji u mitologiji vide inventivnu personifikaciju sila i pojava iz prirode. Tako je na svoj način osvetlio stavove Erenrajha, Vinklera, Maksa Milera, Kuña, i brojnih drugih. Nema sumnje da su ove škole sa svojim krajnjim zaključcima zastarele, ali Malinovski kao da zaboravlja da su se upravo odatle razvile inicijative uporednih tumačenja i ispitivanja. Upravo je polazni stav Malinovskog da je mit sveta tradicija koja ima veze sa strukturom u okviru koje je nastao, poznat iz ranijih škola. To ne bi bilo naročito novo da Malinovski ne ističe kako mit nije umetnička simbolika već kulturni činilac od značaja. Mit je hronika — uslovno rečeno — u kojoj istina ne postoji faktografski, ali se ipak bitno mitsko kreće oko konstanti: rođenje, starost, smrt. I istoričar i arheolog, i prirodnjak i geolog, u potrazi su za istinom, ali, po svemu sudeći, traženje i pronalaženje suštine mita i mitskog u domenu su antropologije kao nauke, jer su mitovi delo, isključivo ljudsko.

Malinovski veruje da je mit tu, da nije jednostavno sveta priča i predanje, već stvarnost koju treba potražiti na izvoru onako kako živi i funkcionalno se ostvaruje među stanovnicima u Melaneziji, na Trobrijanu. Međutim, nijedna sredina, pa ni prostranstva Melanezije, nije ostala netaknuta modernom civilizacijom, i teško je, otud, prihvatiti tvrđenje Malinovskog da postoji autentična sredina gde je mit sasvim živ. Ko se bar malo bavio mitološkim temama na našem terenu, recimo, — dobro zna kakve teškoće pri tom nastaju. Ako i prihvatimo podelu Malinovskog da je mit poseban oblik, različit od legende i bajke — to je, inače, prihvatljivo za veliku većinu istraživača — moramo istaći kako je previđeno da se mitovi veoma često sele, menjaju, razlažu i od njih

ostaje, često, samo deo. Ako etiološkog mita nema — kako tvrdi Malinovski — kako ćemo objasniti na izgled obične priče čija je suština očevidno kosmološke, etiološke prirode? Uzmimo samo za primer, našu varijantu priče
U s u d !

Mit je potvrda primitivne civilizacije, kulture uopšte, jer priča jednu iskonsku stvarnost koja je proizvela ovu, jer je kontinuirano nastavlja i posvećuje, približava momente u vremenu činom magijske, religijske, sakralne komemoracije. Objasnjava li primitivni čovek mitom i mitskim: rođenje, pol, smrt, zajednicu, kosmos? Ne može se, naravno, misliti na neko objašnjenje intelektualne prirode, ali, čovek ih približava sebi iz iskoni i potvrđuje ih jer su nedostupni jedinki, ljudskom znanju uopšte.

Sveprisutnost smrti za Malinovskog je činjenica koju čovek može samo da posveti, a nikako da objasni. U tome on vidi ulogu mita i mitske prakse, jer čovek samo na taj način objašnjava smrt i ostale nizove životnih neminovnosti. (Pobijajući slična mišljenja, jedan Sapiro misli, na primer, da se Kant može prevesti na jezik Eskima!) Ništa nije, ipak, starije i istinitije od čovekovog nemirenja sa smrću. Zar se to ne vidi, uostalom, iz činjenice da mitovi i sveta predanja mnogih naroda govore o vremenu — to je mitsko vreme — kada smrti nije bilo. U jedno nema sumnje: u mitološkim oblicima ne smemo tražiti zakone i način našega načina mišljenja, shvatanja i osećanja sveta. Međutim, istraživanja Malinovskog kreću se u smeru pronalaženja funkcije mita i mitskog u kontekstu određene stvarnosti, Trobrijana, a ne na tekstovima gde je mit zabeležen. Njegova istraživanja uloge mita u plemenu, u zajednici, od velikog su značaja. On misli da se mitovi uvek stvaraju ili menjaju *ad hoc*, da ih svako pleme, zajednica, klan primerava sebi sa namerom da posveti sopstvenu zajednicu i njenu organizaciju, da potvrdi novonastalu situaciju. Mit je kulturna snaga koja potvrđuje društvenu povelju i »retrospektivni moralni uzor«. Jednom reči, ako se zaključci Malinovskog mogu shvatiti za Trobrijan, oni ipak ne mogu, generalno, za mit uopšte, važiti.

Dodaćemo još, da je veliko pitanje kako se to obnavljanje mita vrši. Mit biva ne toliko izmenjen i prilagođen novoj situaciji, koliko prihvaćen, preuzet, nasleđen. Mit sebe, preko čoveka naravno, obnavlja, rađa iz vere i nade, koje traže i nalaze čudo. Mit to čudo opravdava, jer je i svet i život čudo koje se mora i tumačiti i opravdavati u tradiciji i moralnim normama. U istoriji ljudske kulture nije poz-

nata nijedna zajednica, nijedno pleme koje sebe na neki način nije tumačilo, opravdavalo — i sebi i drugima.

Ako u delu Malinovskog treba tražiti nešto što mu daje posebnu draž, što ga čini aktuelnim uvek, što je njegovo iskušenje u stvaralačkom smislu, to je, svakako, susret sa psihoanalizom. Psihoanaliza je jedno od najrevolucionarnijih učenja našega veka — zaronila je u tamne dubine čovekovog bića, načela je večne tabu-teme, srušila upravo jedan tabu koji je bio sigurna zaštita za nemoć i hipokriziju misli građanskoga društva. Može se sa sigurnošću reći da je građanska civilizacija bila é pat ée jednako psihoanalizom koliko i marksizmom. Upravo je psihoanaliza radikalno šokirala laž evropskih oltara i katedri. Otuda je susret antropologije Bronislava Malinovskog i psihoanalize, bio i ostao do danas, uistinu izuzetan kulturni događaj.

Upravo je Malinovski izrazio one sumnje koje će kasnije ostati veliko iskušenje za učenje Sigmunda Frojda i sledbenike njegove škole. On je potražio most između psihoanalize i sociologije, ukazujući na činjenicu da se analize frojdista zasnivaju na medicinskom, kliničkom posmatranju, da oni posmatraju porodicu arijevsku, patrijarhalnu uglavnom, buržoasku, i ne mogu se primeniti na društva i zajednice koje su u matrijarhatu ili čuvaju njegove tragove. (Susret Malinovskog sa psihoanalizom je zanimljiv i zato što su čak i marksizam i psihoanaliza od početka u trajnom nesporazumu.)

Psihoanalizi nedostaje upravo sociološko, društveno iskustvo, a bez njega ona ne može dati rezultate od šireg, antropološkog značaja. Malinovski je pošao odmah od odbacivanja Edipovog kompleksa koji je za psihoanalitičare svetinja, fons et origo, prouzročnik svega procesa kultivacije, koji ima za posledicu pojavu i nastanak kulture i civilizacije. (Psihoanalitičari i danas prebacuju Malinovskom da je, jednostavno, zamenio Edipov kompleks u klearnim kompleksom, da je frojdističku šemu primerio matrijarhalnoj strukturi i tako, navodno, sagradio svoj sistem.)

Čini se da se ova protivrečnost između Malinovskog i Frojda može, ako ne razrešiti, jednostavnije postaviti. Matrijarhat je, bar danas, samo još ostatak u nekim delovima sveta, te koncepcija Malinovskog ne može da važi na opštem planu izučavanja nastanka kulture i civilizacije i njihovog razvoja. (Neke napomene Malinovskog da razvoj u modernim zapadnim društvima vo-

di obnovi matrijarhata, nisu dovoljno niti istaknute, a još manje argumentovane.)

Nešto drugo je bitnije, čini jasnijom među između Malinovskog i Frojda: Malinovski svoj porodični, nuklearni kompleks ne uzima kao metafizičku konstantu već kao funkciju koja se menja, koja je vidljivo, shvatljivo uslovljena.

Za razumevanje ovih kontroverzi nužno je, makar u najkraćim crtama, izložiti šemu Sigmunda Frojda na temelju njegovog čuvenog dela *Totem i tabu*.⁵⁾

Frojdova razmatranja etnografskih problema nastala i utemeljena ovde, zasnivaju se na svojevremeno veoma značajnim i široko poznatim otkrićima Robertsona Smita o totemizmu i prvobitnom ritualu. Smit je među prvima uočio, na izgled ničim nemotivisane stroge zabrane kod primitivaca, tabu. Frojd polazi od toga da je najpoznatiji tabu incesta, i započeo je poređenje razvoja društva sa detinjstvom individue — osvojiti pravo na majku izraženo kroz Edipov kompleks — tabu, uvek okrenut od društva protiv individue. Za Frojda je ljudska istorija slika ranog detinjstva; tako je on i utvrdio paralelizam između ontogeneze i filogeneze: totemizam odgovara detinjstvu, životinja totem to je otac. Naši su preci živeli u hordama pod vlašću očevog autoriteta koji je prisvajao sve žene. U toj se fazi i događa famozna pobuna sinova protiv očeva, oni jedu očeve i nasleđuju njihovu magijsku snagu. To prvobitno oceubistvo je čudo iz kojega se javlja kultura — famozni događaj je imao obrnute posledice, jer sinovi ustanovljuju instituciju zabrane, kočnice protiv niskih instinkata. Da bi učvrstili novostvorenu društvenu organizaciju sinovi stvaraju ceremoniju koja je komemoracija prvobitnog oceubistva, uspomena na veliki događaj koja nasavlja da traje velikom snagom u svim religijama i verovanjima skoro svih naroda u svetu.

Malinovski veoma detaljno analizira bitne momente u Frojdovoj koncepciji suprotstavljajući mu Trobrijan i ostrva u Polineziji gde običaj daje pravo na decu maččinom bratu, ujaku, i tako je Edipov kompleks izbegnut. On uočava da seksualne zabrane u obliku društvenih pravila nisu proizvod instinkta, niti nesvesna reakcija protiv njih, već — veštačke kočnice stvorene da ih dopune. Prema tome, a to je značajno, kultura nije nastala čudom, iznenada dozvana iz nebića među životinjama u prirod-

⁵⁾ Sigmund Frojd, *Totem i tabu*, Odabrana dela, Matrica srpska, Novi Sad, 1970, strana 170, knjiga 4.

nom stanju. Ovo tumačenje ima vrednost pravog naučnog otkrića, jer, proces nastajanja kulture, sama pojava njena ne može se jednostavno pratiti. Posmatranje in statu nascendi je apsurd, u pitanjima kulture.

Momenat početka ne možemo nikako rekonstruisati u vidu određenog događaja, niti u obliku frejdovskog čuda. Poznati instict grégaire, navodno neposredno nasleđen od životinja, ne govori mnogo. Skoro na sličan način kao i Engels, Malinovski nalazi porodicu kao osnovnu ćeliju društva u kojoj instinktivne reakcije prerastaju u kulturno ponašanje. U okviru porodice, koja je novi kvalitet u odnosu na životinjsku horđu, nastaje početak kulture iz potrebe izgradnje i organizacije. Logično sledi da niži niz bioloških potreba polako prerasta u viši niz duhovnih, kulturnih potreba. Ovde sam pojam funkcije govori dosta.

Stavovi Malinovskog da su porodica, seks, brak, ne samo izdanci iz životinjskog, već kvalitativna zamena, kulturna zamena, humana nadgradnja nastala iz kombinacije instinkta i socioloških faktora, nameću nov krug razmišljanja.

Malinovski ne ulazi u problem koji je to momenat, vremenski, istorijski gledano, učinio primetnom tu razliku u zameni za nov, humani kvalitet. On ostaje dosledni — bar ovoga puta — funkcionalista, i uveren trajno da frejdovskog čuda nema i da ga nije nikada ni moglo biti na takav način kako ga prikazuju Frojd i njegovi sledbenici.

Okolo ovog pitanja niču i nicali su mnogobrojne teorije, od teoloških koje nalaze tvorca, do vulgarno naučnih koje evoluciju prikazuju kao događaj iz sasvim shvatljivog vremenskog niza, gde se prelaz od majmuna ka čoveku može, navodno, vrlo jasno pratiti i izučavati. Lanac instinkata samo u čoveka prelazi u novi kvalitet, u osećanje koje je kulturna zamena za instinkt. Iako je pojam osećanja u ovom smislu pozajmio iz moderne psihologije, Malinovski ne sledi imaginaciju već ostaje na utvrđivanju funkcije mnogobrojnih faktora. Kao pravi antropolog on zna da i najbolje definicije ne govore mnogo kada je reč o ovakvim problemima. On faustovski oseća u sebi da je nekakvog početka moralo biti, pa ipak se zadržava na utvrđivanju i istraživanju funkcionalnosti kao jedine nade da se problemi kulture reše i ispitaju.

Lanac činilaca koji učestvuju u toj funkciji nikada ne može biti iscrpen. Na toj se osnovi i rađa ljudska nada da će otkriti konačni smisao i porekla i namene sopstvene pojave u prostoru

i vremenu. Potreba je rodila kulturu, ona se oblikovala i izrazila u toliko mnoštvo oblika da se čovek buni pred zagonetkom sopstvene pojave, sopstvene otuđenosti od svekolike ostale prirode.

Funkcionalizam Malinovskog nije nikakav univerzalni ključ, neka formula biološkog determinizma isključivo, niti je konačno nađeno rešenje problema porekla kulture. Ali samim tim što je opredeljen za funkciju a ne za traženje prauzroka, čuda, velika je nada da će čovek kao kulturno biće sve upornije pokušavati da shvati i pronade rešenje na način shvatljiv, bez čudotvornih formula. Iako se na početku može otkriti Frejzer kao ljubav i inspiracija, ili kasnije Maslow sa svojom teorijom potreba, Malinovski se ne može svesti na njih.

